İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SİYASAL: Journal of Political Sciences, 30(1):129–149

DOI: 10.26650/siyasal.2021.30.1.0039
http://jps.istanbul.edu.tr

SİYASAL: Journal of Political Sciences

Başvuru: 10.04.2020
Revizyon Talebi: 12.09.2020
Son Revizyon: 07.12.2020
Kabul: 31.12.2020
Online Yayın: 31.03.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Meksika'da Korporatist Devletin İnşası, Krizi ve Çözülüşü

Formation, Crisis, and Dissolution of the Corporatist State in Mexico

Ertan Erol[1]

Öz

Meksika Devriminin (1910-1920) en somut ürünlerinden birinin, ülkeyi Latin Amerika ülkeleri arasında siyasi istikrar açısından farklı bir konuma yerleştirecek olan korporatist devlet yapısı olduğu söylenebilir. Devrimin politik karakterini yansıtan ve halen yürürlükte bulunan 1917 Anayasası ile meşru bir zemine oturan, resmi devlet partisi ile kurumsallaşan Meksika Devrimi, tek bir partinin aralıksız bir biçimde 71 yıl iktidarda kalarak devlet aygıtının, siyasi katılım biçimlerinin ve ekonomik yapının tamamına hâkim olmasını sağlamıştır. Bu çalışma, Meksika Devriminin kurumsallaşarak korporatist bir siyasi yapı oluşturmasını, bu yapının 1980'lerde girdiği krizi ve nihai olarak çözülmesini incelemektedir. Korporatist siyasi yapıların kendi tarihsel koşulları içerisinde değerlendirilmesi, bu yapıların neoliberal rejimin krize girdiği dönemlerde tekrar yükselip yükselmeyeceği tartışmalarına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmada, Meksika'da korporatist sosyoekonomik formun geçirdiği dönüşümün temel yapısal koşullarını anlamak, bu yapının karşılaştığı sorunlar ile nihai olarak çözülmesiyle ürettiği ve derinleştirdiği çelişkileri tanımlamak, neoliberal rejimin günümüzde girdiği bunalıma ne şekilde etki ettiğini tahlil etmek için önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler
Meksika devrimi, korporatizm, pasif devrim

Abstract

One can claim the possibility that the corporatist state structure was a concrete consequence of the Mexican Revolution (1910–1920) because it positioned Mexico differently in the Latin American region in terms of political stability. The Mexican Revolution derived its legitimacy from the still vigilant 1917 Constitution, which represents the political character of the revolution and was institutionalized through an official state party. Moreover, it enabled 71 years of uninterrupted one-party rule that enjoyed ultimate dominance on state apparatus, forms of political participation, and economic structure. The study aims to evaluate the sui generis character of socioeconomic conditions, from which a new power bloc emerged in Mexico. Analysis was conducted on the institutionalization of the Mexican Revolution in the form of the Mexican corporatist state, consecutive crisis, and dissolution of the political structure in the 1980s. In this vein, the study emphasized that addressing the main structural conditions that transformed the Mexican corporatist socioeconomic form and identifying the contradictions created with its final dissolution are important to understand the impact of the sui generis social form on the contemporary crisis of neoliberalism in Mexico.

Keywords
Mexican Revolution, corporatism, passive revolution

1 **Sorumlu Yazar:** Ertan Erol (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: ertan.erol@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-2709-5831

Atıf: Erol, E. (2021). Meksika'da Korporatist Devletin İnşası, Krizi ve Çözülüşü. *SİYASAL: Journal of Political Sciences, 30*(1), 129–149. http://doi.org/10.26650/siyasal.2021.30.1.0039

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Summary

One of the most concrete and durable products of the Mexican Revolution (1910–1920) has been the corporatist state system, which purportedly identified the country as one of the most stable political systems within the Latin American region. With the dominance of an official "state party," namely, the Institutional Revolutionary Party, a strong presidential system, and state bureaucracy, a relatively complex relationship between the state and civil society has been established during the post-revolutionary era. Nevertheless, such a relationship and socioeconomic and political forms should be considered parts of a dynamic and constantly changing process instead of a stable and successfully controlled structure.

Moreover, the capitalist international division of labor in the early 20th century created a suitable environment for the consolidation of such a sui generis post-revolutionary structure. The peripheral capitalist accumulation model emerged with the implementation of the import substitution-oriented industrialization. In this manner, the state was prompted to unfold as a significant economic actor not only by taking responsibility for economic development and industrial production but also by promoting the development of the local industrial bourgeoisie. The sui generis form of state was conditioned by inner (passive) revolutionary demands and struggles and the international transformation of capitalist world economy. Thus, it could be identified as corporatist because it successfully controlled the mobilized classes, such as the peasantry and working class, by organizing and mobilizing them through official mechanisms. Moreover, it incorporated the middle classes into the political system, and at the same time forced the incipient industrial bourgeoisie (bourgeoisie-in-formation) to negotiate with the state in terms of wage–investment–political participation in return for the creation of the necessary condition for expansion.

The climax of this corporatist state power can be observed during periods in which a hegemonic alliance functioned in the continuation of peripheral capitalist accumulation and derivation of political support from popular bases. However, as previously mentioned, the process is open-ended and dynamic. However, the capacity of the state to reproduce corporatist relations has declined due to inner dynamics and struggles as well as the transformation of the international division of labor.

In this vein, the study aims to identify the periods of the formation, consolidation, crisis, and dissolution of the post-passive revolutionary Mexican state structure on the basis of domestic and foreign forces. Such a periodization identifies the institutionalization period of the Mexican Revolution (1920–1940), post-war developmentalist period (1940–1976), and dissolution of the corporatist state after 1982. With this periodization, the limits of the corporatist state structure in Mexico can be analyzed with the constant presence of class struggle conditioned with a particular mode of capitalist accumulation and its inevitable contradictions.

Giriş

Neoliberal rejimlerin, ekonomik, politik, sosyal ve ekolojik olarak büyük bir bunalım ile karşı karşıya oldukları bugün daha güçlü bir biçimde dillendirilmektedir. Bu bunalım, henüz ideolojik alanda ürünlerini vermekte gibi gözükmese de sosyoekonomik krizin yarattığı siyasal çalkantılar 2000'lerin başından bu yana bir sıkışmışlığa ve artan bir toplumsal mücadele momentine işaret etmektedir. Neoliberalizmin krizi, küresel bir niteliğe sahip olmak ile birlikte merkez ve çevrede aynı şartlar altında ortaya çıkmamaktadır. Bunu en temel sebebinin, çevre ülkelerinin küresel kapitalist ekonomik iş bölümünde konumlanmalarının kendine özgü yapısal koşulları ve bu koşulların yarattığı çelişki ve krizlerin yarattığı çevre neoliberalizminin *sui generis* ritmi olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda bu ritmin tanımlanması günümüzdeki krizlerin ölçeği ve geleceğini anlamak adına önem taşımaktadır.

Erken 20. yüzyılın en büyük ve en dönüştürücü toplumsal çatışmalarından biri olan Meksika Devrimi, sonuçları itibarıyla etkisi günümüzde de hissedilen sosyoekonomik bir miras bırakmıştır. Meksika Devrimi'nin en somut iki ürünü olarak, birçok değişikliğe tabii tutulmuş da olsa halen yürürlükte bulunan 1917 Anayasasını ve bu Anayasa çerçevesinde şekillenen, devrim süresince mobilize olmuş farklı sınıfsal grupların taleplerinin belirli ölçülerde dahil edildiği korporatist devlet mimarisini göstermek mümkündür. Sınıfsal taleplerin devlet aygıtının biçimine ve iç mekanizmalarına tali olarak da olsa dahil edilmesinin önemli bir özellik olarak karşımıza çıktığı bu mimaride, farklı sınıflardan gelen talepler 6 yılda bir yenilenen güçlü yürütmenin ve siyasi iktidarın tartışmasız sahibi olan devlet-partisi aracılığıyla gerçekleşecektir. Yürütme ve devlet-partisi çeperinde kümelenecek olan devlet bürokrasisini meydana getiren bir diğer unsur ise mobilize olan sınıfların, siyasi iktidar kontrolünde oluşturulan örgütleri ve bunların temsilcileri olacaktır. 1917 Anayasasısın hukuki meşruiyetini sağladığı bu karmaşık siyasi yapı ile, siyasi iktidarın çizdiği çerçeve dışında bağımsız manevra kabiliyetini büyük ölçüde yitiren işçi ve köylü sınıf hareketi, ancak siyasi iktidara verdikleri destek karşılığında ücretler, istihdam, toprak reformu gibi konularda somut kazanımlar elde edebileceklerdir. İki dünya savaşının ve 1929 küresel ekonomik buhranının oluşturduğu sınırlı küresel ekonomik iş bölümü, çevrede bu tip korporatist sosyoekonomik biçimlerin oluşması için gerekli olan görece korunaklı ortamı sağlamıştır.

Meksika'yı diğer örneklerden farklı kılan özellikler ise Meksika'daki çevre kapitalizminin kendine özgü koşulları içinde aranmalıdır. Meksika Devrimi, temelini köylü ve işçi mobilizasyonun oluşturduğu bir 'oluşum-sürecinde-burjuva' devrimi olarak kitlelere belirli ölçülerde verilen siyasi ve ekonomik tavizleri de beraberinde getirmiştir. Meksika Devrimi sonrası politik yapının önemli bir unsuru olan rıza mekanizmalarının özellikle 1950'lerden sonra baskı altına girmeye başlaması ise toplumsal hareketliliğin siyasi iktidarın kontrolünden çıkmasının temellerini hazırlamıştır. Bu dönemde ise korporatist yapı tamamen ortadan kalkmamak ile birlikte toplumsal çatışmanın farklı ölçeklerde ve formlarda ortaya çıkmasını önleyebilme kapasitesi tedricen kaybedilmeye başlanacaktır. Her halükârda Meksika Devrimi sonrası ortaya çıkan politik yapının ve bu yapının sınıfsal kompozisyonunun Meksika'yı Latin Amerika ülkelerinden farklı bir yere konumlandırdığı, siyasi iktidarın devletin zor aygıtının ve silahlı kuvvetlerin varlığına ihtiyaç duyulmadan korunabildiğini iddia etmek mümkündür. Bu açıdan Meksika, bir

yandan 1970'lerde bölgede askeri rejimler güç kazanırken sivil iktidarı sürdürebilmiş, bir yandan da 2000'lerde demokratikleşme ve yeniden bölüşüm talepleri ortaya çıkarken bu talepleri kısıtlayabilmiştir.

Bu çalışma Meksika'da korporatizm biçiminde kurumsallaşan, Meksika Devrimi ile ortaya çıkmış olan toplumsal taleplerin belirli ölçülerde, belirli rıza mekanizmaları ile konsolide olan, devlet aygıtı-devlet partisi-kitle örgütleri matrisi arasındaki ilişkiler bağlamında şekillenen siyasi yapının oluşumu, krizi ve çözülmesini ele almaktadır. Bu bağlamda, Meksika'da şekillenen siyasi ve sosyoekonomik yapının oluşturduğu çerçevede ülkenin diğer bölge ülkelerinden ıraksayan kendine özgü konumunun incelenmesi amaçlanmaktadır. Neoliberalizmin bir bunalım içinde olduğu günümüzde, bölgede ilerici dalganın yerini sağ-karşı dalga alırken, Meksika yeni bir ilerici dalganın bölgesel olarak referans noktası olabilecek bir politik dönüşüm sürecine girmiştir. Bu bağlamda, ülkedeki sınıfsal matrisin yapısı ve çözülmesini anlamak önem taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, post-pasif devrim dönemi kurumsallaşma olarak tanımlanan Meksika Devriminin siyasal, ekonomik, toplumsal alanlarda aldığı somut biçimler ele alınmaktadır. İkinci bölüm, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bu yapının gösterdiği çözülme dinamiklerinin sosyoekonomik koşullarını incelemektedir. Üçüncü ve son bölümde ise bugün Meksika'nın siyasal dönüşümünün temelini oluşturan, Meksika'daki korporatist devlet yapısının nihai krizi ve dağılması değerlendirilecektir. Çalışma bu krizin en büyük sonucu olarak, Meksika'da ortaya çıkmakta olan yeni bir iktidar bloğunun, Latin Amerika'daki 'en istikrarlı' siyasal aktör olarak tanımlanan devlet aygıtının radikal bir biçimde reform edilmesinin ya da yeni-korporatist bir forma evrilmesi ihtimallerini sorgulamaktadır.

Kesintiye uğramış devrim? Meksika Devriminin kurumsallaşması

1910-1920 Meksika Devriminin en somut ürünü, tüm toplumsal çatışmalara rağmen neredeyse tüm yirminci yüzyıl boyunca istikrarlı bir biçimde ayakta kalmayı başarmış olan siyasi yapı olmuştur. Hamilton (1985: 68), Meksika Devriminin en önemli unsurlarından birini düşünsel olduğunu iddia eder; Devrim, artık ülkenin ezilen sınıflarından yana taraf olacak özerk bir devlet aygıtının egemen olacağı düşüncesini ortaya atmıştır. Meksika, özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde General Porfirio Díaz'ın anayasayı askıya alarak ülkeyi demir yumrukla yönettiği dönemde (1876-1911), küresel kapitalizme hızlı bir biçimde eklemlenmiş, yabancı yatırımlar sayesinde ülkedeki geleneksel üretim ilişkileri büyük ve hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün en büyük kaybedenlerinden biri olan Meksika köylüsü ise yüzyıllardır süregelen topraksızlaşma sürecinin en şiddetli seviyesine ulaştığı bu dönemde kendisini, halen oluşum evresinde olan kentli işçi sınıfı ve orta sınıflar ile aynı saflarda bulmuştu (Gilly, 1979: 24-5). Porfirio rejimi süresince gerçekleşen ekonomik büyümenin yan ürünü olarak yoksullaştırdığı kitlelerin devrime katılımı bu açıdan anlaşılabilirdir. Ancak ortaya çıkan *sui generis* politik yapı, bağımlı kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin ekonomik, politik ve ideolojik katmanlarda kurumsallaştığı post-pasif devrim sürecinin bir ürünü olduğu için, ortaya çıkan rıza ve meşruiyet üretme mekanizmalarının 1950'lere gelindiğinde işçiler, köylüler ve kentli orta sınıflar bağlamında çözülmeye başlandığı görülecektir.

Bu açıdan bakıldığında Meksika Devrimi (1910-1920) mevcut toplumsal üretim ilişkilerinin dönüşümüne değil, devrim/restorasyon ile konsolide edilmesine tekabül etmektedir. Bir başka deyişle Meksika Devrimi ile 'var olan *(ekonomik ve politik)* kuvvetlerin bileşimi değişerek yeni bir matris oluşmuştur' (Gramsci, 1971: 109). Gramsci'nin İtalyan *Risorgimento'su* örneğinde ele aldığı pasif devrim kavramının iki açıdan Meksika Devrimini tanımlamak için uygun bir çerçeve sağladığı söylenebilir. İlk olarak sınıflar arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde, Gramsci bir sınıfın üstünlük kazanmasında temel şartın iktidar gücünü ele geçirmeden önce tesis ettiği hakimiyet ile, entelektüel ve değerler alanında liderliğini sürdürebilme kapasitesinin olduğunu savunur. Hatta bu alanlardaki liderlik, bir sınıfın iktidarı ele geçirmesi için önkoşul oluşturmaktadır; iktidarı ele geçirdikten sonra bu alanlarda kuracağı hakimiyet kaçınılmaz bir biçimde pekişecektir (Gramsci, 1971: 57). İtalya'nın birleşmesinden sonra, ortaya çıkan devlet ve sınıf ilişkilerinde ise böyle bir liderlikten bahsetmek mümkün olmamıştır. Burjuvazi ve onun temsilcisi partiler, yeni devlet yapısı içinde toplumu entegre edebilecek enerjik bir hâkim sınıf yaratma kabiliyetinden yoksun kalmışlardır (Gramsci, 1971: 90).

İkinci olarak ise pasif devrimin küresel kapitalizmin genişlemesi ve kapitalist üretim ilişkilerinin eşitsiz gelişiminin yapısal zayıflıklarının ortadan kaldırılmasını koşullandırmasının altı çizilmelidir (Morton 2007: 69). Bu bağlamda Meksika Devrimi, oluşum halindeki burjuvazinin hâkim sınıf olarak ortaya çıkamadığı bir ortamda, küresel kapitalizmin periferiye genişlemesi süreci ile koşullanmış, ortaya çıkan devlet aygıtı ise hem çevre ölçeğinde kapitalist üretim ilişkilerini konsolide etme hem de burjuvazinin diğer sınıflar üzerindeki üstünlüğünü, toplumun diğer gruplarını entegre etmek yoluyla sağlayabilmiştir (Erol, 2020: 103). 1910-1920 Meksika Devrimi, hiç şüphesiz kitle hareketinin merkezini oluşturduğu bir toplumsal olgudur. Ancak burjuvazinin kendi gelişimine, büyüme ve zenginleşmesine kapı aralayan, aynı zamanda da siyasi iktidarı ele geçirmesine olanak sağlayan bir devrimdir (Gilly, 1981: 398). Bu devrimin pasif devrim olarak tanımlanması ise 1920 sonrasında, Meksika'da devlet ve sınıflar arasındaki ilişkilerin kurumsallaşmasının, krizinin ve dönüşümünün anlaşılması açından önemlidir.

Meksika Devrimi'nde ortaya çıkan taleplerin iki ana aksını oluşturan 'eşit oy hakkı-yeniden seçilememe' ve 'toprak reformu', 1917 Anayasasının öngördüğü korporatist çerçeve içerisinde kendine yer bulabilmişti (Leal, 1986: 29). 1917 Anayasasının 27. ve 123. Maddeleri devlete özel mülkiyet üzerinde önemli bir yetki vermekte ve kamu kullanımı için özel mülke el koymayı hukuki düzlemde araçsallaştırmıştı. Büyük toprak sahibi oligarşinin Meksika'nın ekonomik gelişiminin önündeki en büyük engel olduğu düşüncesi ile de desteklenir biçimde Anayasanın 27. Maddesi tüm topraklar ve su kaynaklarının halka ait olduğunu, karşılığının ödenmesi koşuluyla devletin küçük tarımsal üretimi desteklemek ve ulusal kaynakların korunması amacı ile topraklara el koyup bölüştürebileceği ve bu amaçla latifundiaların bölünmesinin gerçekleştirileceği hükümlerini tanımlamaktaydı (Calderón, 1972: 149-151). Böylelikle devlet toprak mülkiyetinde ikili bir form tesis ediyor, toprakta özel mülkiyeti tanırken aynı anda onun komünel mülkiyet formunu da kabul etmiş bulunuyordu (Calderón, 1972: 151). Anayasanın 123. Maddesi ise sermaye ve emek arasındaki ilişkileri belirlemekte, sınıflar arası bir harmoniyi işaret etmekte, grevi –belirli koşullarda- serbest hale getirmekte, tüm

ekonomik faaliyet alanlarında işçi haklarını ve iş akitlerini düzenlemekteydi. Bunlardan daha da önemli olarak devlet tüm çalışma koşulları, iş akitleri, iş anlaşmazlıkları, çalışma saatleri ve asgari ücret gibi konularda en üst kural koruyucu olarak müdahale etme hakkına sahip olmaktaydı (Calderón, 1972: 208-9). Hiç şüphesiz her iki madde de köylüler ve işçiler açısından Porfirio döneminden farklı bir mülkiyet ve emek ilişkisi dönemine girildiği anlamına gelmektedir.

Değişen mülkiyet ilişkilerinin yanında, 1929 Büyük Buhranının oluşturduğu ekonomik ortamda, devlet toplum arasındaki ilişkiler ve özellikle işçi ve köylü sınıflarının politik katılım biçimleri de önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Collier ve Collier'in (1976, 2002) başta Latin Amerika'daki işçi sınıfının politik katılımlarını incelediği çalışmalar, ortaya çıkan korporatist yapının tanımlanmasında önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Bu çalışmalar, korporatizmi devletin katılımı zorunlu kıldığı, sübvanse ettiği, taleplerini, iç işleyişini ve yönetimini belirlediği çoğulcu olmayan bir devlet-toplum ilişkisi olarak tanımlamaktadır (Collier ve Collier, 1979: 968; Collier ve Collier, 2002: 7). Korporatist ilişkilerin 'zorlama ve razı etme' bağlamında ayrıştırılması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Collier ve Collier'in de işaret ettiği üzere, hemen hemen her siyasi sistem yeterince çoğulcu olmamakla ve muhalif grupları kendisine eklemlemeye çalışmakla itham edilebilir (Collier ve Collier, 1979: 970-971). Ancak korporatist yapılar toplumsal kontrolü beraberinde getiren baskılama ve teşvik etme unsurlarının dinamik bir biçimde değiştiği sosyal yapılara tekabül etmektedirler ve bu bağlamda devletin finansal ve kurumsal müdahalelerine muhtaçtırlar (Collier ve Collier, 2002: 52).

Meksika'yı diğer korporatist yapılardan ayıran temel özelliğin ise pasif devrim olduğunu söylemek mümkündür. Meksika'da korporatizm, devletin kontrol ve eklemleme mekanizmasının ötesinde tabandan gelen ve reddedilmesi çok ta mümkün olmayan bir baskının ürünüdür. Bunda Meksika'daki kapitalist gelişimin Latin Amerika'daki diğer ülkelerden daha farklı ve erken bir dönemde başlaması önemli rol oynamaktadır. Meksika'daki sanayi burjuvazisi, yüzyılın başına gelindiğinde kapitalist dünya piyasalarına üretim yapan toprak oligarşisinden daha güçlü bir konumda bulunmaktasa da homojen ve örgütlü bir konumda bulunmaktan uzaklardı (Hamilton, 1985: 48-49; Meyer, 2010: 29). İşçi ve köylü kitlelerinin ana gövdesini oluşturduğu Meksika Devrimi, bu sanayi burjuvazisini iktidara getirirken kendisi ile ittifak içinde bulunan kitleleri demobilize ederek siyasi iktidara eklemlemek zorunda kalmıştır. Meksika korporatizmini Latin Amerika'daki diğer örneklerden farklı kılan bir başka unsur da devrimin köylü ve kentli unsurlarının da kendi örgütleri ile bu korporatist sistemde yer almalarıdır. Bu bağlamda, pasif devrim çerçevesinde değerlendirilen korporatist yapı, Meksika'daki siyasal iktidarın sınıfsal dinamiklerini ortaya koymak açısından daha uygundur. Hiç şüphesiz 1929 buhranı ile oluşan izolasyonist küresel ekonomik yapı, Meksika'daki devlet mimarisinin yeni siyasi iktidara uygun bir biçimde reform edilmesine katkıda bulunmuştur.

Pasif devrimin kurumsallaşması olarak adlandırılabilecek bu dönemde (1920-1940), Meksika burjuvazisi, devlet bürokrasisinin sınıflar arasındaki denge siyaseti ile güç kazanmıştır. Bir yandan grev ve işçi hareketi yasaklanırken, Luis N. Morones gibi ünlü sendika liderleri bakanlık, senatörlük gibi yüksek pozisyonlara getirilmiş, Meksika Bölgesel İşçi Konfederasyonu *(Confederación Regional Obrera Mexicana –CROM),* Emekçi Partisi *(Partido Laborista -PLM)* ve Ulusal Çiftçi Partisi *(Partido Nacional*

Agrarista -PNA) iktidarın önemli enstrümanları olarak ortaya çıkmıştır (Gilly, 1982: 348). PNA ile örgütlenen, devrimde savaşmış ancak radikal bir programa sahip olmayan köylüler 1920'de Obregón'un başkan seçilmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Garrido, 2005: 46). Devlet bürokrasisi, burjuvazi ve devlet kontrolünde örgütlenerek demobilize edilen işçi ve köylü hareketi bürokratlarının oluşturduğu yapının kurumsallaşması ise Ulusal Devrimci Parti'nin *(Partido Nacional Revolucionario -PNR)* 1929 yılında kurulması ile gerçekleşecektir. Kendisini Meksika Devriminin yegâne varisi olarak konumlayan PNR'nin oluşturduğu kurumsal çerçeve, hem devrimin önünde engeller oluşturan yerel iktidar özne ve eğilimleri ulusal ölçekte disipline edecek ve merkezde birleştirecek, hem askeri bürokrasiye politik bürokrasi içinde yer alma garantisi vererek başkanın görev süresi bittiğinde halefine barışçı bir biçimde başkanlığı transfer etmesini sağlamış olacak, hem de devlet aygıtının kurumsallığı sayesinde bürokrasiye toplumsal bir taban oluşturarak yerel, bölgesel ve ulusal tüm seçim mekanizmalarını kontrol altında tutacaktır (Leal, 1986: 27).

Devlet partisi paralelinde örgütlenen bürokrasinin, orduyu, yerel ve bölgesel iktidar gruplarını, işçi ve köylü örgütlerini kontrol altında tutabilme kapasitesinin sınırları olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Toprak reformundan çok bireysel mülkiyete inanan ve işçi grevleribi –özellikle 1926-1927 demiryolu grevini- ve Meksika Komünist Partisini zor yoluyla pasifize eden Plutarco Elías Calles'in başkanlık ve gücünü sürdürmeye devam ettiği 'Nihai Şeflik' dönemi (1924-1934) Meksika Devriminin korporatist yapısının kapasitesini de gösterir niteliktedir. Calles döneminde toprak reformu ve dağıtılan toprak miktarı önemli ölçüde sınırlanmış, sadece Katolik Kilisesi ve Hıristiyan isyancılara karşı yapılan savaş (*La Cristiada* 1926-1929) ve Büyük Buhran döneminde önlem olarak dağıtılan toprak miktarı artmıştı (Meyer, 2010: 269-270). Meksika Devriminin korporatist kapasitesi azaldıkça, tabandan gelen talepler sertleşerek Cárdenasçı radikalizmin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Lázaro Cárdenas'ın başkanlık döneminde ise (1934-1940) ikinci bir korporatist dalganın ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Cárdenas, başkanlığının özellikle ilk 4 yılında 18 milyon hektar toprak dağıtarak ülkedeki tarımsal alanların yüzde 49'unu ejidal mülk haline getirmiş, devrimin ilk 14 senesinde toplam ortak kullanıma açılan toprak oranı yüzde 30 artmıştır (Meyer, 2010: 271). Knight (1991) toprak reformunun Cárdenas döneminde hız kazanmasını doğrudan doğruya 1929 ekonomik buhranının özellikle 1932'de Meksika dış ticaretinin üçte iki oranında azalması ile sonuçlanmasına bağlar. Ancak bu sav hiç şüphesiz resmin sadece bir kısmını açıklar niteliktedir. Cárdenas demiryolları ve petrol üretimini millileştirmiş, büyük çoğunlukla yabancı sermayeye ait olan bu alanlardaki millileştirmeler ABD başta olmak üzere yurtdışından büyük tepki toplamasına rağmen büyük bir toplumsal desteğe dayanmıştır (Delarbe, 1976: 141). Cárdenas döneminde kurulan Meksika İşçileri Konfederasyonu *(Confederación de Trabajadores de México -CTM)* tüm eyalet birimlerinde yatay ve dikey bir biçimde örgütlü işçi sınıfının desteğini siyasi iktidara kanalize ederken, toprak reformu ile sayıları önemli ölçüde artan ejidal köylüler de *(Confederación Nacional Campesina -CNC)* aracılığıyla Cárdenas hükümetine toplumsal destek sağlamışlardır. CTM ve CNC Parti içinde eski devrimci askerlerle birlikte en önemli grubu oluşturur hale geleceklerdir. Buna karşılık ise hükümet, sermaye ve emek güçleri arasında devletin tarafsız hakem rolünü örgütlü

emek gruplarına doğru bükmüş, CTM'nin, 1938 sonrası artan hareketliliği siyasi iktidar tarafından desteklenmiştir. Bunun en somut sonucu olarak Cárdenas döneminde özellikle imalat sanayindeki reel ücretlerdeki artış trendi ve 1938'te yürürlüğe giren İş Kanunu ile iyileşen çalışma koşulları ve toplu sözleşmeler gösterilebilir (Knight, 1991: 273; Bortz ve Aguila, 2006: 121).[1]

Devlet partisi durumundaki PNR, Cárdenas döneminde Meksika Devrimi Partisi *(Partido Revolución Mexicana –PRM)* adını almış, CTM ve CNC'nin güçlü temsil edildiği, 'devrimci milliyetçilik' olarak tanımlanan, yer yer sosyalist bir retoriğe yaklaşan içeriği ile bir kitle partisine dönüşmüştür. Cárdenas sonrası dönemde, 1940-1946 yıllarında parti programındaki devletçi ilkeler temelinde 'İkinci 6 Yıllık Plan' dahilinde ithal ikameci politikalar izlenmeye devam edilecektir (Tamayo, 1988: 640). Ancak bu devletçi model, Cárdenasçı devletçilikten çok uzak bir karaktere sahiptir ve parti içi sol ve sağ fraksiyonların mücadelesi olarak kendini göstermiştir. 1939'da parti içinde ortaya çıkan başkanlık mücadelesi, Meksika Devriminin bu ikinci korporatist dalgasının yerini, muhafazakâr ve yerli-yabancı sermaye ile daha iç içe bir döneme bıraktığının habercisidir. Cárdenas dönemindeki millileştirmeler, sermaye ve emek arasındaki sorunları çözmek ile yükümlü Uzlaşma Kurulları *(Juntas de Conciliación)* ve Yüksek Mahkemenin sistematik bir biçimde işçi yanlısı kararlar verme eğiliminde bulunmaları ve hükümetin enflasyonist politikaları yerli ve yabancı sermaye ile liberaller tarafından Meksika'nın komünist bir ülkeye doğru dönüştüğüne yönelik işaretler olarak algıladığından yurtdışına sermaye çıkışı hızlanmıştı (Michaels, 1970: 54). Cárdenas, parti içindeki baskılar sonucu sosyal reformların devamı ve hükümetinin kazanım olarak gördüğü politikaların korunması için PRM içindeki sağ kliğin adayı olan General Manuel Ávila Camacho'yu seçerek radikal programın en güçlü adayı General Francisco Múgica'yı saf dışı bırakmıştı (Michaels, 1970: 52).

Cárdenas döneminde kurumsallaşan güçlü başkanlık *(presidencialismo)* sistemi ve onun himayesindeki kitle siyaseti, Camacho döneminde (1940-1946) yerini 'ulusal birliği' sağlama hedefiyle sınıf mücadelesinin yumuşatılması, İş Kanunun değiştirilerek grev ve sendikal faaliyetlerin sınırlandırılması, kitle hareketliliğinin kontrol altına alınması, eğitim alanında olduğu gibi yasal bir zemine de kavuşmaya başlayan sosyalist ideolojiden uzaklaşılmasına, ABD ile ise yakınlaşma ve işbirliğine bırakmıştı (Medin, 1997: 13). PRM'nin Cárdenas tarafından işçi ve köylü örgüt ve bürokrasisinin dahil edilerek güçlendirilmiş olması, partinin, örgüte orta sınıfları eklemleyerek zayıflatılmasını zorunlu kılmaktaydı. Camacho bu amaçla Halk Örgütleri Ulusal Konfederasyonu'nu *(Confederación Nacional de Organizaciones Populares –CNOP)* kurdurmuş, böylece orta sınıfların yardımı ile partideki askerlerin gücü de kırılmıştı. Artık Meksika'da, devrim ile açığa çıkmış olan kitle taleplerini baskılayıp yumuşatabilecek, sivil ama otoriter bir siyasi iktidarın somutlaşması mümkün hale gelmiştir (Medin, 1997: 16).

1 Cárdenas döneminin, Meksika Devrimi sonrasında devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması ve siyasi iktidarın almakta olduğu formun somutlaşması sürecinde bir kırılmaya mı yoksa devamlılığa mı tekabül ettiği tartışması ile, Cárdenas rejimin radikal programı, kitle siyaseti, korporatist özellikleri ve kalıcı başarıları üzerine yapılan farklı yaklaşımların geniş bir değerlendirmesi için bkz. Alan Knight, 'Cardenismo: Juggernaut or Jalopy', *Journal of Latin American Studies,* 26, 1994, pp. 73-107. Knight, Cardenasçılığın çeşitli yorumlarını farklı kategorilerde değerlendirdikten sonra, Cardenasçı hareketi ve dönemi amaçları bağlamında radikal olan ve derinlikli bir değişim vadeden, liberal demokratik mekanizmaların aracı ile olmasa da büyük bir toplumsal desteğe sahip olan, hareketin manevra alanını kısıtlayan bir direniş ile karşılaşmış, ve bunun sonucu olarak ta sınırlı başarılarının daha sonraki muhafazakar idarelerce tırpanlandığı bir dönem olarak tanımlamıştır (Knight, 1994: 79).

1946'da Kurumsal Devrimci Parti *(Partido Revolucionario Institucional –PRI)* adını alan devlet partisinin kendisi, güçlü başkanlık sisteminde siyasi iktidarın en önemli enstrümanı haline gelmiştir. Hiç şüphesiz tüm bu süreç, Cárdenas döneminde gelişen ve güç kazanan ulusal burjuvazinin ve İkinci Dünya Savaşının arttırdığı ABD ve Kuzey Amerikan sermayesinin baskısı dışarıda bırakılarak anlaşılamaz. PRI, işçi ve köylü örgütlerinin parti içi gücünü ortadan kaldırmamakta hatta kurumsallaştırmakta ancak diğer kitle örgütleri ile dengelemekteydi. Bir başka deyişle korporatist yapı gerilemiyor, farklı birikim stratejilerine adapte oluyordu.

Savaş sonrası dönem ve PRI'nin 'istikrar veren kalkınmacı' korporatizmi

Brachet-Márquez (1996), Cárdenas sonrası dönemin, siyasi iktidarın ve sınıfsal mücadeledeki kuvvetlerin yeniden şekillenmesi ile devletin bu mücadele içinde aldığı farklı konumlar üzerinden üç ana periyod halinde değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere 1940-1946 dönemi Cardenasçı radikalizm ve kitle siyasetinden 'ulusal birlik' temelinde işçi ve köylü taleplerinin uzlaştırılması ve aynı zamanda güçlenen elitlerin, İkinci Dünya Savaşı ile desteklenen yeni sınıfsal kompozisyonun siyasi iktidarı sağa kaydırmak için etkin bir biçimde dile getirdikleri taleplerin somutlaştığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde rıza mekanizmalarının ortadan kalktığı kesinlikle söylenemez, Sosyal Sigortalar Kurumu *(Instituto Mexicano de Seguridad Social -IMSS)* gibi geçerliliğini halen koruyan ve özellikle kamu iktisadi teşekküllerindeki işçilere yönelik sosyal devlet yapıları bu dönemde oluşturulmuştur (Martínez, 2010: 64). Miguel Alemán Valdéz ve Adolfo Ruiz Cortines'in başkanlık (1946-1958) dönemi ise devletin, genişleyen kent ölçeğinde büyüyen işçi sınıfının kurumsal gücünü kontrol edebilme kapasitesinin zayıfladığı ve zor aygıtının devreye girdiği dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönemde tarım reformu büyük oranda ortadan kalkmış, ithal ikameci sanayii genişlemesi ve alt yapı çalışmaları hız kazanırken, bu yatırımların finansmanı sorunu ortaya çıkmıştır. Devlet, grev, toplu sözleşme ve reel ücretler gibi konularda işçi taleplerini baskıladıkça sendikal kontrol zorlaşmakta, bu da CTM ve iktidar kontrolündeki diğer sendikalardan kopuşlar yaratarak bağımsız proleter örgütlenmenin önünü açmaktaydı (Brachet-Márquez, 1996, 115). Bu dönemden sonra birbirini takip eden bütün PRI hükümetleri toplumsal tabanının daha çok erozyona uğraması karşısında, işçi, köylü ve orta sınıfların tepkilerinin zor gücü ile bastırılması yoluna gitmişlerdir (Leal 1986: 34).

Meksika'nın ilk sivil başkanı olan Miguel Alemán, iş insanı geçmişine sahip, ama aynı zamanda 'devrimin yavru köpeği' *(el chachorro de la revolución)* olarak adlandırılmakta, yani devrim süresince savaşmamış ama devrimin yarattığı bir siyasi çizgiyi temsil etmekteydi (Proceso, 1991). Çoğunluğu kendisi gibi UNAM'ın hukuk fakültesinden mezun, üniversiteli, sivil-teknokratlardan oluşan kabinesi ile imalat sanayisinin genişlemesi için kamu harcamalarını arttırmış, devasa altyapı yatırımlarını gerçekleştirerek yerli sermaye tarafından büyük destek görmüştü. Ancak kamu harcamalarının finansmanında enflasyonist politikalar takip etmesi orta sınıfların Alemanist politikalardan uzaklaşmasını da beraberinde getirmişti. Alemán döneminin belki de en önemli özelliklerinden biri, 'devrimci aile' olarak adlandırılacak, PRI'nin farklı grup, alt grup ve kliklerinin oluşturduğu yapının sivilleşmiş olmasıydı (Gil vd., 1993: 109). Sermaye grupları, sivil

toplum kuruluşları, sendikalar, işçi ve köylü örgütlenmeleri ile farklı düzlemlerde farklı biçimlerde ilişkilenen bu grupların oluşturduğu ağ, PRI'nin 2000'lere kadar iktidarı devrimci aile içinden belirleyebilerek iktidarda kalmasını, Meksika'nın da otoriter ama sivil, çatışmalı ama istikrarlı bir Latin Amerika ülkesi olabilmesini sağlamıştı (Gil vd., 1993: 104). Alemán döneminde 'Meksikalılık' mefhumu ile resmi parti konumunda olan PRI eşitlenmiş, muhalefet ise bu ulusal bütünlüğün dışında tanımlamıştır. Aynı zamanda PRI muhalefet üzerinden soğuk savaş döneminde kendi politik tutumunu da aşırı sağ ve sosyalizm dışında kavramsallaştırmış olmaktaydı. Resmi parti dışında kalan, 1939'dan itibaren en önemli muhalefet partisi konumunda bulunan aşırı sağcı ve muhafazakâr Ulusal Hareket Partisini *(Partido Acción Nacional –PAN)* reaksyoner ve devrime ihanet içinde olan, işçi önderi ve CTM Sekreteri Lombardo Toledano'nun 1948'de kurduğu Halkçı Parti'yi *(Partido Popular –PP)* dış kaynaklı, vatansız özneler olarak tanımlanabilmişlerdi (Medin, 2015). Muhalefet partilerinin varlığı ise sisteme demokratik meşruiyet kaynağı olarak desteklenmekteydi.

Üçüncü dönem olarak sayılabilecek 1958-1968 dönemi ise 'istikrar sağlayan kalkınma' *(desarrolla estabilizador)* sloganı ile ithal ikameci politikaların dış borçla karşılanması, bu şekilde de enflasyonist baskılardan kaçınılarak reel ücretlerde tekrar bir artış eğiliminin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde kentli işçi hareketi ve devlet arasında çoğunlukla baskıcı yöntemlerle de olsa ittifak sağlanabilmiştir (Brachet-Márquez, 1996: 116). Ancak bu ittifak kırılgan bir zemine dayanmaktaydı. Adolfo López Mateos seçim kampanyasında ileri sürdüğü *'anayasal sınırlar içinde aşırı sol bir hükümet'* vaadini gerçekleştirmek üzere 1958'de başkanlığı devraldığında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalacaktır; sosyal reformları enflasyonist bir politika ile finanse etmeyerek sermayeyi karşısına almamak, sendikal bürokrasiye *(charrismo)* karşı mücadele eden ve 1948-1954 devalüasyonlarından sonra reel ücretlerde iyileşme göremeyen öğretmen, telgraf, telefon, elektrik, petrol, demiryolları işçilerini ikna etmek, 1959 Küba devrimi ile moment kazanan sosyalist hareketi kontrol altına alabilmek (Guadarrama, 1975: 58; 358; Brambila, 1974; Brachet-Márquez, 1996: 149-150). Bununla birlikte ithal ikameci sanayileşmenin ham madde ve tarımsal ihracat ile finanse edilebilme kapasitesinin azaldığı, imalat sanayinin iç piyasaya yönelik tüketim maddeleri üretiminden, daha maliyetli ara mal üretimine geçtiği kompleks evresine de girilmekte ve artan maliyetler çoğunluğu kısa dönemli borçların oluşturduğu yabancı sermaye yatırımları ile karşılanmaktaydı (Villareal, 1976: 11, Fujii, 2000: 1008).

López Mateos döneminin çözüm stratejisi ise rıza ve zor mekanizmalarının karışımı bir politika izlemek olmuştur. Bir yandan kamu harcamaları önemli ölçüde arttırılmış, ABD'li elektrik şirketi millileştirilmiş, 300 bin köylüye 11,4 milyon hektar toprak dağıtılmış, kamu çalışanlarının sağlık, kredi, barınma, emeklilik gibi ihtiyaçları için Kamu Çalışanları Sosyal Güvenlik ve Hizmetler Kurumunu *(Instituto de Seguridad Social y Servicios Sociales de Trabajaodres del Eastado –ISSSTE)* oluşturulmuştur. Hatta hükümet daha radikal bir adım gibi gözükecek olan 1917 Anayasasının kârın çalışanlarla paylaşımı maddesinin uygulanmasını önermiştir (Smith, 1991: 353-354). Bir diğer taraftan ise, 1958-1959 işçi hareketliliği kolluk kuvvetleri marifetiyle bastırılmakta, resmi sendikal hareketin dışında kalan sendika liderleri tutuklanmaktaydı (Guadarrama, 1975: 62). Gudarrama'nın altını çizdiği gibi bu karma strateji aslında birikim modelinde

yaşanan krizin genişletilmiş kapitalist birikim ile aşılmasına cevaben gelişmişti. İşçi hareketinin bastırılması, dış borç ve doğrudan yabancı yatırım tarafından finanse edilen yeni sanayileşme dalgasına yol vermekte, devlet aygıtı Bakanlıklar Kanunu ile yeniden yapılandırılmaktaydı (Guadarrama, 1975: 64).

1958-1959 grevlerinin bastırılmasıyla işçi ve kamu çalışanlarının alternatif örgütlenmeleri ve grev hareketi kontrol altına alınmış olsa da politik krizin tamamıyla son bulduğunu söylemek mümkün değildir. 1961'de eski başkan Lázaro Cárdenas önderliğinde, PCM'yi, Lombardo Toledano'nun başına sosyalist eklenmiş bulunan Halk Partisini *(Partido Popular Socialista –PPS)* ve PRI'nin Cardenasçı sol kanadını içeren bir hareket olan 'Ulusal Kurtuluş Hareketi' *(Movimiento de Liberación Nacional -MLN)* kurulmuştu. Küba Devriminin etkisinin önemli bir biçimde hissedildiği bir ortamda, Meksiko City'de gerçekleştirilen 'Ulusal Bağımsızlık, Ekonomik Özgürleşme ve Barış İçin Latin Amerika Konferansı' anti-emperyalist, Latin Amerikacı ve ekonomik bağımsızlığa önem veren bir cephe olarak tanımlanacak olan MLN'nin ortaya çıkışının temellerini atmış, PCM, PPS ve Cardenasçı grupları bir araya getirmiş, hatta resmi işçi ve köylü örgütlenmeleri olan CNC ve CTM üyelerinden dahi katılım sağlanmıştı (Arguedas, 1977: 233). Ülkenin büyük kesiminde muhalif gruplar açısından önemli bir platform haline gelen hareket 1964 başkanlık seçimlerine doğru mücadele yöntemi üzerinde uzlaşının olmaması, ortak bir aday üzerinde anlaşamama ve bir platform olarak kalarak seçimlere girmeme kararı alması sonucunda, seçimlerle birlikte önemini yitirmişti (Arguedas 1977: 248; Cadena-Roa, 2003: 116).

Siyasal iktidarın, Cárdenas sonrası dönemde kaybettiği rıza oluşturma kapasitesi kent ölçeğinde bir nebze yeniden inşa edilmiş olsa bile bunun özellikle kır ölçeğinde önemli sınırlarının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ekonomik gelişmenin ve sanayileşmenin en az seviyede kaldığı ülkenin güneyinde, Zapata'nın ordusunda savaşmış devrimci Rubén Jaramillo'nun, López Mateos döneminde Morelos'ta isyan etmesi, Küba Devriminden önemli ölçüde etkilenen Genaro Vázquez ve Lucio Cabañas'ın Guerrero'da gerilla mücadelesine başlaması bunlara örnek olarak gösterilebilir (Blacker-Hanson, 2012: 102; Solano, 2007: 71). Meksika Komünist Partisi *(Partido Comunista Mexicano –PCM)* içinde örgütlü bulunan Cabañas, ekonomik büyümenin ve sanayileşmenin etkisinin hissedilmediği bu bölgede Fakirler Partisini *(Partido de los Pobres –PDLP)* kurmuş, daha sonra bu partiye silahlı bir birlik eklenerek gerilla savaşına başlanmıştır. Politik olarak kendisini Cardenasçılık ve ulusalcılık içinde tanımlayan Vázquez ise Ulusal Devrimci Sivil Birliği *(Asociación Cívica Nacional Revolucionario -ACNR)* kuracak, her iki gerilla lideri de 1972 ve 1974'te kontra gruplar tarafından öldürülecektir. Ancak bu iki büyük gerilla hareketine benzer bir biçimde ülkenin bütün kırsal kesiminde küçük grupların aynı dönemde ortaya çıkmasına dikkat çekmek gerekmektedir.

1964'te başkan seçilen Gustavo Díaz Ordaz dönemi ise, Meksika'da ithal ikameci birikim modelinin içinde bulunduğu finansman sorununun derinleştiği, kır ölçeğinde kendisini gerilla hareketleri olarak gösteren toplumsal tepkinin, kent ölçeğinde işçi ve öğrenci hareketlerinin güç kazanması biçiminde somutlaştığı ve PRI'nin eriyen toplumsal tabanı karşısında otoriterleşmekten başka bir seçeneğinin kalmadığı bir dönem olarak tanımlanabilir. 1958-1959 grevleri esnasında López Mateos hükümetinde iç işleri bakanı olan Díaz Ordaz, üniversite öğrencilerinin bu grevlerdeki rolünü önemsemekteydi.

Gerçekten de öğrenciler, demiryolu ve telgraf işçilerinden önce, Haziran 1958'de Ulusal Politeknik Enstitüsünde *(Instituto Politécnico Nacional -IPN)* ordunun kampüsten çıkması, otobüs fiyatlarındaki artışın geri alınması gibi taleplerle eylemselliğe başlamışlardı. Üniversite öğrencilerinden önce resmi öğretmen sendikasından bir grup ilkokul ve okulöncesi eğitim çalışanının *(Sindicato Nacional de Trabajadores de la Educación -SNTE)* başlattığı eylem ise polis tarafından çok sert bir biçimde bastırılmıştı (Brambila, 1975: 356). 1968 Temmuz'unda üniversitelerin özerkliği ve kolluk kuvvetlerinin kampüslerdeki varlığı üzerine başlayan öğrenci hareketliliği yaz ayları boyunca çatışmaya dönüşmüş, Díaz Ordaz rejiminin 1958-1959 grevlerine benzer bir öğrenci-işçi ittifakı ile 1968 Olimpiyatlarının hemen öncesinde politik krizin derinleşeceğini düşünmesi, 2 Ekim'de Tlatelolco'da düzenlenen öğrenci eylemine ordunun müdahale etmesi ve 300'den fazla öğrencinin öldürülmesi ile sonuçlanan bir katliama yol vermiştir (Loaeza, 1989: 91; Kuri, 2003: 222). 'Düzenin' her ne pahasına olursa olsun sağlanması gerekliliği ve Küba Devriminin etkisi, kent ölçeğinde de toplumsal hareketliliği bastıracak kontra gruplarının oluşturulmasına sebep olmuş, *halcones* adı verilen bu gruplar ABD'nin yardımı ile istihbarat elemanları tarafından eğitilerek finanse edilmiş, 1971'de Tlatelolco katliamına benzer bir biçimde Corpus Christi katliamında 120 öğrencinin öldürülmesinde rol oynamışlardır (Erol, 2020: 166). Öğrenci liderlerinin öldürülüp tutuklanması toplumsal mücadelenin kent ölçeğinde önemli bir biçimde pasifize edilmesine sebep olmuştur.

1970'ler politik krizin derinleştiği, siyasi iktidarın meşruiyet üretme gücünün, genişleyen birikim krizi ile daraldığı bir döneme tekabül etmektedir. Luis Echeverría'nın (1970-1976) başkanlığı döneminde, talebin arttırılması ve sermaye mallarının üretimi için genişletilen kamu harcamaları, en temel rıza üretme mekanizması haline geldiğinden (Morton, 2011: 113), peso üzerindeki baskı artmış, merkez bankası rezervleri kademeli olarak erirken, ülke ekonomisi 22 yıl sonra pesoya yüzde 23 oranında bir devalüasyon yapılması ile büyük bir durgunluğa girmiştir (Ramírez, 1986: 52). IMF ile üç senelik yapılacak olan anlaşma ise 1978 yılında Meksika Körfezinde bulunan 40 milyar varillik petrol rezervleri ile askıya alınmış, José López Portillo (1976-1982) başkanlığı döneminde Meksika ekonomisi büyük ölçüde petrolizasyon sürecine girmiştir. Artan petrol fiyatlarının etkisiyle de birlikte, 70'lerin ikinci yarısından itibaren petrol, iç tüketimin ihtiyaçlarını tüketmekten öte ekonomik kalkınmanın ana motoru haline gelmişti (Lapeyre, 1988: 7). 1980-1982 arasında petrol gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması, dış borcun yüzde 100'den fazla artmasına sebep olmuş, para arzının hızlanarak genişlemesi, enflasyonun 1979'da yüzde 20,3'ten, 1982'de yüzde 98,2'ye yükselmesine yol açarken, dış ticaret dengesindeki kötüleşme ise devam etmişti (Ramírez, 1993: 177). 1982'de peso tekrar devalüe edilmiş, daha sonra da dalgalı kura geçilmesi ile ülke tarihinin en büyük finansal krizi ile karşı karşıya kalarak 90 günlük moratoryum ilan edilmiş, ülkedeki tüm bankalar millileştirilmiştir. Bu durum hiç şüphesiz, devlet-sermaye ilişkileri açısından bir kırılmaya tekabül edecektir.

Kriz-Neoliberal yeniden yapılanma-Kriz: PRI'nin toplumsal tabanını kaybetmesi

Miguel de la Madrid (1982-1988) ve Carlos Salinas de Gortari (1988-1994) başkanlıkları Meksika'nın hızlı bir neoliberal dönüşüm sürecine gireceği ve aynı zamanda PRI'nin toplumsal tabanının özellikle kent ölçeğinde büyük bir erime ile karşı karşıya kalacağı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle bu dönemde post-devrimsel

rıza mekanizmaları küresel neoliberal saldırı ile tamamen ortadan kalkarak, siyasi iktidar yeni sınıfsal kompozisyon temelinde yeniden örgütlenmiştir. Bankaların 1982'de görevi devretmek üzere olan başkan tarafından millileştirilmesi, bu neoliberal saldırının ana aksını oluşturacak grubun finansal sermaye olmasını da beraberinde getirecektir. Ekonomik karar alma süreçlerinin hızlı bir biçimde depolitize edilmesi sermaye için en temel öncelik olarak karşımıza çıkacaktır.

Bu yeni sınıfsal kompozisyonda PRI'nin işçi kanadı önemli ölçüde politik karar alma süreçlerinden dışlanacaktır. 1982 başkanlık adaylığı sürecine etki etmesi engellenen PRI'nin emek örgütü temsilcileri Miguel de la Madrid'in teknokratik kabinesinin de dışında kalacak, geleneksel olarak emek bürokrasisine ait olan kamu kurum ve şirketlerinin yönetimlerine giden yollar kapatılacak, PRI'nin temsilciler meclisindeki vekilleri içerisinde ayrılan sayı önemli ölçüde azalacaktır (Carr, 1986: 217). 1988'den sonra ise tarımsal alanda yapılan reformlar neredeyse devrimden beri görece olarak korunmuş olan tarımsal üretim ve mülkiyet ilişkilerini dönüştürecektir.

1982 borç krizini takiben hükümet, sermaye çıkışını engellemek için sermaye kontrolüne gitmiş, bankaları millileştirmiş, ardından da Dünya Bankası ve IMF'nin desteği ve önerisiyle 'Acil Ekonomik Yeniden Düzenleme Programını' *(El Programa Imediato de Reordenacion Economica)* hayata geçirerek ulusal paranın devalüasyonu ile dış ticaret dengesinde iyileşme sağlamayı, kamu harcamalarını büyük ölçüde azaltarak da enflasyonu istikrara kavuşturmayı hedeflemiştir (Ramírez, 1993, 178). Yeni ekonomik modelin merkezinde bir yanda kamu harcamalarının kısılması bir yanda ise serbest dış ticaret yer almıştır. Tek taraflı ve ani dış ticaret serbestliği ve iç piyasada devlet müdahalelerinin azaltılması, kaynakların Meksika ekonomisinin küresel ekonomik iş bölümünde üstünlüğü olan alanlara yönelmesini ve aynı zamanda Meksika sermayesinin dış rekabet karşısında sermayenin organik kompozisyonunu yükseltmek durumunda bırakılmasına iteceği düşüncesi bu hızlı serbestleşmenin arkasında yatan neoklasik dogmayı oluşturmaktaydı (Calva, 2004: 64). Bununla birlikte Sandoval'ın (2007) işaret ettiği gibi neoliberal dönüşüm, sadece teknokratların ortodoks tutumları ile açıklanamaz; ancak 1970'lerden beri güç kazanan ve özellikle mali sermayenin başını çektiği yeni siyasal ittifakın sınıfsal projesi olarak değerlendirilmelidir. 1982 ekonomik krizinin yarattığı ortamda hâkim sınıf, mevcut refah devletini ve post-devrimci kazanımları ortadan kaldırmak üzere sermaye gruplarının elinde bulunan medya güçleri ve organik entellektülleri ile neoliberal projeyi tüm gücüyle desteklemişti (Revueltas, 1993: 217). 1982 krizi de bu programın uygulanması için uygun ortamı hazırlamıştır.

Çok kısa bir süre içerisinde sübvansiyonların ortadan kaldırıldığı, dış ticaret rejimin serbestleştiği, kamu harcamalarının ağır bir ekonomik durgunluk pahasına kısıldığı de la Madrid'in öncül neoliberalizm dönemini, Carlos Salinas'ın daha kapsamlı ve derinleşen ikinci dalga neoliberal yeniden yapılandırma süreci izlemiştir (Pastor ve Wise 1997: 331). Bu ikinci neoliberal ofansif dönemde ise kamu şirketlerinin özelleştirilmesi sermaye grupları ile ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ve Meksika ekonomisinin dış piyasalara tamamen açılmasının önündeki engellerin kaldırılması yer almaktaydı (Otero, 2004, 10; Pastor ve Wise, 1997: 332). Kırsalda ise ejidolara karşı toprağın bireysel mülkiyetini sağlamak üzere, tarım sektöründeki ticareti liberalleştiren, sübvansiyonları kaldıran veya önemli ölçüde azaltan, kredi ve teknik yardıma son veren sektörel reformlar

gerçekleştirilmişti (Davis, 2000: 102). 1992'de Anayasa değiştirilerek toprak reformu resmen sona erdirilmiş, ejidal toprakların satılması ve kiraya verilmesi mümkün hale gelmiş, böylece topraktaki ortak mülkiyetin kısa süre içerisinde ortadan kalkmasının yolu açılmıştı. Piyasa koşulları ile karşı karşıya kalan ve 1992'de nüfusun yüzde 30'una tekabül eden Meksika köylüsü ise zaman içinde ek gelir üretmek, piyasa odaklı tarım yapmak, kente veya ABD'ye göç etmek durumunda kalacaktır (Davis, 2000: 103; Otero, 2004: 12).

Neoliberal yeniden yapılandırma sürecinde post-pasif devrimsel paktın çözülmesi, PRI'nin büyüyen bir toplumsal muhalefet ile karşılaşmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. 1929'da PNR'nin kuruluşundan beri resmi muhalefet konumunda bulunan merkez-sağ PAN tedricen PRI'ye karşı yönelen kentli muhalefetin özellikle kuzey eyaletlerinde alternatif bir adresi haline gelecektir. Sermaye gruplarının daha güçlü bir biçimde dillendirdiği ekonomik reforma eklemlenmiş siyasal reform talebi bu dönemde PAN tarafından da benimsenecektir. 1986 eyalet valiliği seçimlerinde kuzeydeki Chihuahua eyaletinde tüm beklentilerin aksine PAN'ın adayı yerine PRI'nin adayının kazanması, seçimlerden sonra eyalette kilisenin ve iş veren temsilcilerinin de dahil olacağı genişlikte bir toplumsal muhalefet dalgası yaratmıştı (Mizrahi, 1994: 134; Otero, 2004: 9). 1988 başkanlık seçimleri öncesinde PRI'nin sol kanadının içinden, başını eski başkan Lázaro Cárdenas'ın oğlu olan Cuauhtémoc Cárdenas 'Demokratik Akım' (*Centro Democrático –CI)* adı verilen grubun ortaya çıkması ile yeni bir siyasal aktör ortaya çıkacaktır. 1987'de Cárdenas PRI'nin önde gelen liderlerinin oluşturduğu bu grup, partiyi terk ederek, 1977 seçim yasası reformu ile faaliyetlerine izin verilen sol partilerden bir kısmını birleştirerek Ulusal Demokratik Cephe'yi *(Frente Democrático Nacional –FDN)* kurmuşlar ve Cárdenas'ı 1988 seçimlerinde aday olarak göstermişlerdir (Tagle, 1989: 246).

1988 başkanlık seçimleri, Meksika'da korporatist devlet yapısının sınırlarına ulaşıldığını ortaya koyan ve yeni bir iktidar bloğunun ortaya çıkacağı bir kırılma noktasıdır. Seçimlerde PRI'ye karşı aday olan Cárdenas neoliberal dönüşüm ile siyasi iktidardan dışlanmaya başlayan kentli orta sınıfların, işçi sınıfının ve kendisine babasından dolayı büyük sempati besleyen köylülerin desteğine sahipti. PAN adayı Manuel Clouthier ise sermaye grupları ve Kuzey eyaletleri seçmenleri tarafından desteklenmekteydi. Seçim gecesi Cárdenas ve Clouthier'in veri akışının durdurulması sonrasında bir araya gelmesi ve seçimlerde hile yapıldığı yönünde ortak bir girişime hazırlanması Başkan De la Madrid ve PRI liderliği tarafından elde resmî sonuçlar olmadan Salinas'ın galip ilan edilmesine yol açmıştır. Seçim sonuçları elde edilmeden, Miguel de la Madrid'in iç işleri bakanına emir vererek aynı gece sonuçları açıklattığı 2004'te yazdığı kendi yazdığı otobiyografisinde resmilik kazanmıştır (NYT 2004, Thompson 2004). Dönemin İç İşleri Bakanı ve Seçim Kurulu Başkanı Manuel Bartlett te 2018'de seçimlerde Cárdenas önde iken Miguel de la Madrid'in emri ile bilgi akışının durdurulduğunu ve seçimleri aslında Cárdenas'ın kazandığını açıklamıştır.

Katılımın yüzde 50 altında gerçekleştiği seçimleri Salinas'ın yüzde 51 ile kazandığını, Cárdenas'ın ise yüzde 31'de kaldığını ilan eden resmî sonuçlar kamuoyunca seçimlerde hile yapıldığına yönelik yaygın bir kanının oluşmasına ve protestolara sebep olmuştur (Méndez, 1991: 259-260). Daha sonra açıklanacak olan

resmi sonuçlarda bile Salinas'ın yüzde 50 altında oy aldığının ortaya çıkması, sembolik öneme haiz olan oyların mutlak çoğunluğunun altında kaldığını ortaya koymuştu. Seçimlerde hile ile başkanlığın ele geçirilmesi sağlansa da PRI'nin Temsilciler Meclisindeki gücü azalmış, PAN ile olan ilişkisi daha önemli hale gelmiş, yasama organının kontrolü zorlaşmış ve belki de en önemlisi seçim süreçlerinde Temsilciler Meclisi üzerinden gerçekleştirebildiği kontrol kapasitesi zarar görmüştü (Molinar ve Weldon, 1990: 234). Artık PAN, PRI açısından hem toplumsal desteğin sağlanması hem de muhalefete karşı meclisin işleyebilmesi açısından kritik bir konuma gelmiştir. Seçimlerden hemen sonra ise Cárdenas yeni bir parti kurma çağrısında bulunacak, bu çağrı ile 1989'da Demokratik Devrim Partisi *(Partido de la Revolución Democrática –PRD)*, karizmatik bir liderin önderliğinde eski PRI üyelerinin, eski muhalif sol liderlerin ve farklı sosyalist ögeleri de içinde barındıran sivil toplum üyelerinin oluşturduğu heterojen bir parti olarak Meksika'daki üçüncü önemli politik güç haline gelecektir (Martínez, 2005: 16; Pivron, 1999: 243).

1982 krizinin yarattığı bir sosyoekonomik ortamda neoliberal proje hem Meksika'da hem de küresel ölçekte güçlü bir desteğe sahipti. Salinas, neoliberal hegemonik projenin güçlü olduğu, finansal sermaye gruplarının ve bu grupların eklemlendiği büyük tekelci sanayi gruplarının neoliberal dönüşümü desteklediği, ancak onu uygulayacak siyasi iktidarın gücünün görülmemiş ölçüde sınırlı olduğu bir dönemde başkan seçilmişti. Aslında devlet ve toplum ilişkilerinin neoliberal dönüşümünü uygulamak demek, devlet partisi konumunda bulunan PRI'nin zaten erimekte olan toplumsal tabanını geleneksel korporatist mekanizma ve kanallarından geri kalanlarını da elimine edilerek, daha da zayıflatılması anlamına gelmekteydi. Bu bağlamda De la Madrid döneminin yapısal reformlarını yetersiz bulan Salinas idaresinin önünde siyasi iktidarın dayandığı sınıf matrisini değiştirmekten başka bir seçenek kalmamaktaydı. Şaibeli seçimlerle başkan olmuş zayıf bir başkan görünümündeki Salinas, 1989'da krizden sonra devletleştirilen bankaların tekrar özelleştirilmesini yeni bir bölüşüm koalisyonu kurmanın mekanizması olarak kullanmış, böylece mali sermaye ile ittifakını güçlendirmişti (Sandoval, 2007: 138). Hızlı ve tek taraflı bir biçimde gerçekleştirilen ticaret serbestliği ithalatın katlanarak artmasına sebep olmuş, yüksek reel faizlerle yabancı yatırım teşvik edilerek ekonomik büyüme finanse edilirken, milli para 1994'e kadar değerinin yüzde 30 üzerinde fiyatlanacaktır (Dussel Peters, 1996: 69).

Meksika'nın hızlı neoliberal dönüşümünde devletin ekonomideki rolünün azaltılması bağlamında sayıları 1155'i bulan kamu iktisadi teşekküllerinden 800'ü özelleştirilmiş veya üretimi durdurulmuş, devlet tekelinde olan petrol ve elektrik gibi alanlar özel yatırıma açılmış, doğal kaynakların yerli ve yabancı sermaye faaliyetlerine sınırlayan kanunlar kaldırılmıştır (Teichman, 1996: 155). Devlet telefon şirketi Telmex'in özelleştirilmesi örneğinde olduğu gibi, devletin tekel konumu olduğu alanlardaki özelleştirme sermaye gruplarının devasa bir güç kazanmasına yardımcı olmaktayken, ithal ikameci dönemde ağır sanayii üretimi kapsamındaki kamu şirketleri, korporatist dönemden kalma olan güçlü sendikalar ve toplu sözleşmeler yüzünden özelleştirilememekteydi. Bu sorunun çözümü ise, Salinas ve Ernesto Zedillo (1994-2000) dönemlerinde artan emek direnişlerinin sert bir biçimde bastırılması olmuştur (Teichman, 1996: 157-158). Emek güçleri ile geleneksel korporatist ilişkinin ve ittifakın sonunu getiren bir diğer gelişme ise Meksika'nın NAFTA

üyeliği olmuştu. Meksika imalat sanayisi taşıt ve taşıt parçaları, elektrik ve elektronik ürünleri ve makine ve makine ekipmanları olarak üç ana ihracata yönelik sanayi sektöründe yoğunlaşırken bu sektörler *maquiladora* olarak adlandırılan montaj üretim yapısına sahiptiler. Maquiladora sektörü, ucuz ve esnek işgücü ve sınırlı altyapı gerekleri ile NAFTA üyeliği ile birlikte önemli bir ivme kazanmış, maquila olmayan sektörlerde de kısa sürede maquila tipi esnek örgütlenme hâkim form haline gelmiştir (Gereffi, 1996: 99; Toledo, 2004: 107).

Devlet ile toplumun farklı kesimleri arasındaki ilişkilerin dayandığı geleneksel korporatist formların yerini sadece devletin zor aygıtının aldığını iddia etmek ise mümkün değildir. Salinas'ın uyguladığı daraltıcı mali ve para politikaları enflasyonu kontrol altına alarak orta sınıfların desteğini kazanırken, emek piyasasının esnekleştirilmesi, sosyal güvenlik (IMSS) ve toplu konut (INFONAVIT) fonlarında işçi temsiliyetinin kaldırılması, reel ücretlerin baskılanması ve özelleştirmeler gibi konularda tepki göstermesi beklenen işçi sınıfı hükümete yakın CTM gibi işçi konfederasyonlarına verilen tavizler sayesinde demobilize edilmiştir (Murillo, 2003: 106). Salinas hükümete yakın CTM, CROM, CROC gibi işçi konfederasyonları arasında rekabeti arttırarak yeni klientalist araçlar ile piyasacı reformlara destek karşılığında pazarlık yapma yöntemini benimsemiştir (Murillo, 2003: 109). 'Ulusal Yardımlaşma Programı' (PRONASOL) ise bu yeni klientalist araçların en önemlisi ve başarılısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özelleştirme gelirleri ile fonlanan Pronasol, hem kent ve kırdaki eriyen PRI desteğini yoksullara kaynak aktararak durdurmak, hem de emek örgütlerinin ve sendika bürokrasisinin aracılığını ortadan kaldırarak devletin maddi yardımlarını doğrudan işçiye vererek sendikal yapıyı zayıflatmaktaydı (Aidi, 2009: 98). 1989'da uygulamaya konulan Pronasol, 1992'de Sosyal Gelişim Bakanlığı'na (SEDESOL) eklemlenerek, kabinenin en güçlü bakanlıklarından birinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kamu harcamalarının büyük oranda daraldığı bir dönemde, SEDESOL, eyalet valileri, belediye başkanları ve yerel politikacıların merkezden kaynak aktarımı sağlanmasında pazarlık yapması gereken özne olarak, Salinas'ın, PRI'nin hiyerarşik yapısını ve geleneksel klientalist ilişkilerini bypass edebilmesini de sağlamıştı (Kaufmann ve Trejo, 1997: 724). Program, OECD ve Dünya Bankası tarafından örnek olarak gösterilmiş ve diğer Latin Amerika ülkelerinin yanı sıra Mısır gibi birçok ülke tarafından kendi şartlarına adapte edilmişti. Bununla birlikte, program büyük miktarda bir kaynağı elektrik, kanalizasyon, içme suyu ve kadın okur yazarlığı alanlarındaki yatırımlara aktarmışsa da bunların toplumsal etkileri sınırlı kalmıştır (Diaz-Cayeros ve Magaloni, 2003: 17). Programın sınırlı kalmasındaki en önemli etkenlerden birisi ise PRI'nin bu fonları muhalefetin kendisine tehdit oluşturabileceği ancak hala elinde tuttuğu belediyelerde yoğunlaştırması olmuştur. Bir başka deyişle program, PRI'nin kaybolan meşruiyetini yerelde halen güçlü olduğu belediyeleri ödüllendirerek durdurmayı amaçlamaktaydı (Diaz-Cayeros ve Magaloni, 2003: 22). Program aynı zamanda yurttaş katılımı temelinde gönüllü 'yardımlaşma komitelerinin' öncülüğünde gerçekleştiriliyor gibi gözükse de gerçekte tamamen merkezi ve yukarıdan aşağıya bir biçimde yürütülmekteydi (Diaz-Cayeros vd., 2016: 88-89). Laurell (1994), yardımların Başkanın doğrudan yardımlarıymış gibi sunularak yardımlaşma komiteleri vasıtasıyla dağıtılmasını 'neo-korporatist' bir yöntem olarak tanımlamıştır. Bu açıdan bakılınca Pronasol Meksika'da doğrudan ve rekabetçi bir klientalizmin temellerini atmıştır denilebilir. Ancak sosyal yardımlaşma gibi kaynak aktarım mekanizmalarının

etkin ve anlamlı bir biçimde kullanılamaması PRI'nin eriyen seçmen desteğini tersine çevirmeye yetmemiştir.[2]

Artan parlamenter muhalefet kadar, silahlı gerilla hareketleri de bu dönemde ivme kazanacaktır. Toprağın ortak mülkiyetinin ve yerli topluluklarının sosyoekonomik yapısının tehdit altında bulunduğu güney eyaletlerinden Chiapas'ta 1994'te 'Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu' *(Ejército Zapatista de Liberacion Nacional -EZLN),* 1996'da Guerrero ve Oaxaca'da 'Devrimci Halk Ordusu' *(Ejército Popular Revolucionario –EPR)* silahlı isyan ilan eden gerilla örgütleri olmuştur. Daha sonra EPR'den ayrılan bir grup yine Guerrero eyaletinde 'Direnen Halkın Devrimci Ordusu' *(Ejército Revolucionario del Pueblo Insurgente -ERPI)* faaliyet göstermeye başlamıştır. EZLN, yoksul yerli köylülere dayanan gerilla mücadelesini kır ölçeğinde tabandan örgütlenme çabasına evrilmesine ve yerli halkların politik, ekonomik ve kültürel olarak üretim ve yeniden üretim araçlarını ele geçirilmesine yönelik bir mücadeleye girişmiştir. EZLN'nin 2000'lerin başına kadar Chiapas'taki köylü mücadelesini aşarak, kentli orta sınıfların demokratik taleplerini de içerleyen büyük bir muhalefet odağı haline geldiğini söylemek mümkündüyse de 2006 başkanlık seçimlerinde aldıkları tutum ve takip ettikleri alternatif kampanya, örgütün ulusal ölçekteki önemini hızlı bir biçimde erozyona uğratmıştır. EPR ve ERPI ise 1990'lar boyunca klasik silahlı mücadele stratejisini izleyerek hegemonik programın zayıflattığı toplumsal alanlarda anti-sistemik güçleri bir araya getirmeye çalışmış ve 2000'lerde önemini yitirmiştir (Figueroa-Ibarra ve Martínez-Zavala, 2013: 158).

Politik ve ekonomik krizin derinleştiği yıl olan 1994'te ise Meksika hem NAFTA üyeliğine adım atarak tüm neoliberal yeniden yapılandırma kural ve çerçevesini kurumsallaştırıyor, Chiapas'ta EZLN öncülüğünde bir yerli ayaklanması gerçekleşiyor, PRI'de reform ve dönüşüm talebini temsil eden PRI'li başkan adayı Luis Donaldo Colosio seçimlerden 3 ay önce suikasta uğrayarak öldürülüyordu. 1994 Aralık ayında ise Meksika büyük bir yabancı sermaye çıkışına sahne olarak 1982'den sonraki en büyük finansal kriz ile karşı karşıya kalacaktır. Ekonomiyi finanse etmek için artan biçimde kullanılan diğer yöntem olan dış borç, dolar üzerinden alınan kısa vadeli *tesobonolar* ile 1988'de 98 milyar dolardan 1994'e 160 milyar dolara ulaşmış, yabancı sermaye çıkışı ile birlikte Merkez Bankası rezervlerinin hızlı bir biçimde erimesi pesonun yüzde 50 oranında devalüe edilmesi ile sonuçlanmıştı (Fujii, 2000: 1012; Dussels Peters, 1996: 70). PRI ise halen devlet aygıtını kontrol ediyor olmakla birlikte artık kesin olarak hegemonik parti olma kapasitesini 1994'ten sonra kaybetmişti. Bununla birlikte üretilen çözüm, devrimden sonra PRI'ye meşruiyet sağlamış olan ve 1977'den sonra seçim yasasındaki değişikler sayesinde görece serbestleşen seçim sisteminde müsamaha gösterilen ve iktidar ile ortak hareket etmekten kaçınmayan tek parti olma özelliğine sahip merkez-

2 Neoliberal dönüşüm ile geleneksel korporatist yapıların çözülmesi, parçalara bölünmüş yeni korporatist mekanizmalarının oluşumuna Arjantin örneği üzerinden yer veren çalışmalar için bkz. Etchemendy S. ve Filc F. (2001). "Construir coaliciones reformistas: la política de las compensaciones en el camino argentino hacia la liberalización económica", *Desarrollo Económico,* Vol. 40, No. 160 (Jan. - Mar.), 675-706; Etchemendy, S., & Collier, R. B. (2007). "Down but not out: Union resurgence and segmented neocorporatism in Argentina (2003–2007)", *Politics & Society*, *35*(3), 363-401. Arjantin ve Meksika'da piyasa reformlarının geleneksel örneklerinin dışında tanımlanabilecek ve mevcut siyasal ve sosyoekonomik yapılara göre şekillenen politikalar için bkz. Etchemendy, S. (2001). "Constructing reform coalitions: The politics of compensations in Argentina's economic liberalization" *Latin American Politics and Society,* 43(3), 1-36, Gibson, E. L. (1997). The populist road to market reform: Policy and electoral coalitions in Mexico and Argentina. *World politics*, 339-370.

sağ PAN ile kontrollü denebilecek bir iktidar değişimi süreci olmuştur (Loaeza, 2003: 80). Neoliberal projeye, halen iç yapısında korporatist mekanizmaların etkisizleştirilmiş olsalar da temsil edildiği PRI'den daha kuvvetli bir biçimde bağlı olan PAN bu bağlamda 2000 ve 2006 seçimlerinde iki defa başkanlığı ele geçirecektir (Otero, 2004: 11).

Sonuç

Meksika Devriminin toplumsal tabanını oluşturan köylü ve işçi kitlelerinin en önde gelen talepleri toprak, daha iyi ücret ve çalışma ilişkileri ile eşit, adil ve anlamlı bir politik katılım olmuştur. 1950'lere kadar bu taleplerin çeşitli rıza mekanizmaları vasıtasıyla kurumsallaşması sayesinde devrim sürecinde mobilize olan gruplar hareketsizleştirilebilmiş, devrim sonrası dönemde siyasi iktidarın konsolide olmasında ve toplumsal muhalefetin bastırılmasında bu mekanizmalar önemli rol oynamıştır. 1950'lerden itibaren çözülme sürecine giren bu mekanizmalar, 1980'lerde siyasal ve ekonomik alanlarda krize girerek neoliberal hegemoninin kurulmasına zemin hazırlamışlardır.

Meksika'daki korporatist devlet yapısının inşası, krizi ve çözülmesi süreçleri özellikle Latin Amerika'daki diğer benzer korporatist yapılardan ve bu yapıların 1980'ler sonrası yeniden örgütlenme krizlerinden belirli noktalarda ayrılmaktadır. Meksika'nın, korporatist siyasal kurumsallaşmayı büyük bir kitlesel mobilizasyonun sonucu olarak görece erken bir dönemde gerçekleştirmesi, devlete eklemlenen köylü sınıflarının toprak reformu gibi güçlü toprak oligarşisi, kilise ve tekelci sermaye gruplarına karşı önemli tavizler elde edebilmesini sağlamıştır. Korporatist yapının klientalist araçlarla yeniden üretilmesi çabaları Meksika örneğinde başarısız olmuştur. Bir başka deyişle Meksika'da çözülen korporatist yapının klientalist araçlarla ikame edilemediği iddia edilebilir. 2000'lerde Latin Amerika'da ve Türkiye gibi ülkelerde klientalist politikaların başarılı olduğu yönünde argümanlar yaygınlık kazanmıştır. Bu çalışmada yer almamakla birlikte, korporatizmin bu güncel örnekleri arasında ne gibi farklılık ve benzerliklerin bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Meksika'da 1910-1920 yılındaki devrim mücadelesi sonrasında ortaya çıkan, 1929'da devlet partisinin oluşumu ile kurumsallaşarak 71 yıl tek parti sisteminde, daha sonraki yıllarda da kontrollü çok-partili sistemde devlet aygıtına hâkim olan hegemonik bloğun girdiği kriz üç açıdan önem taşımaktadır. Birinci olarak, ortaya çıkan sui generis yapı Meksika'yı Latin Amerika'daki diğer bölge ülkelerinden farklı kılarak soğuk savaş çerçevesinde toplumsal muhalefetin askeri rejimler tarafından baskılanması seçeneğinin kullanılmadığı bir örnek haline getirirken, korporatist yapının nihai olarak krize girdiği 2000'lerden itibaren bölgede ilerici ve demokratik bir dalga yaşanırken askerileşmenin yegâne çözüm olarak ülkede yerleşmesi durumu ile karşı karşıya kalınmıştır. Askerileşme Meksika'nın ABD ile olan asimetrik ilişkisini daha da eşitsiz hale getiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak, Meksika'da rıza mekanizmalarının çözülerek yarattığı politik çatışma ortamı, korporatist devlet aygıtının yokluğunda hâkim sınıflar açısından politik meşruiyetin üretilebilmesi ve siyasi iktidara etkide bulunulması kapasitesinin de kaybedilmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumun en somut sonucu, 2018 seçimlerinde Andrés Manuel López Obrador'un seçimleri sermaye gruplarının, ana akım basının ve merkez partilerin muhalefetine rağmen kazanması olmuştur. Üçüncü olarak ise korporatist

devlet aygıtını elinde bulunduran siyasi iktidarın neoliberal program ile kendi varlık sebebi olan sosyoekonomik araçları etkisizleştirmesi yeni bir hegemonik uzlaşıyı imkânsız kılmış, Obrador hükümetinin 'radikal' programının devletin mevcut mimarisindeki temel reformlarının geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesinin önünü açmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, neoliberal yapının girdiği bunalım, Meksika'nın kendine özgü koşulları içerisinde biçimlenmektedir denilebilir. Meksika neoliberalizminin ürettiği ve derinleştirdiği çelişkiler, korporatist yapının aşamadığı çelişkiler tarafından belirlenmiş olduğundan, bugün karşı karşıya bulunduğu bunalım da yine bu kendine özgü koşullar içerisinde şekillenmektedir. Obrador ve Morena iktidarının dördüncü transformasyon (*Cuarta Transformación -4T)* olarak adlandırdıkları dönemin bu bağlamda mevcut bunalımı aşıp aşamayacağı korporatist dönemden miras kalan çelişkilerin alacağı biçim ile yakından ilgili olmasını beklemek mümkündür. Korporatist rejimin dayandığı sınıfsal ittifakı çözen asli unsurlardan biri olan finans sermayesinin neoliberal buhran karşısında yeniden örgütlenen matriste alacağı konum, yeni bir iktidar bloğu oluşturulabilme ihtimalinin sınırlarını da belirleyecek temel yapısal koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Aidi, H. D. (2009). *Redeploying the State, Corporatism, Neoliberalism, and Coalition Politics,* New York: Palgrave Macmillan.

Arguedas, L. (1977). El movimiento de liberación nacional: Una experiencia de la izquierda mexicana en los sesentas. *Revista Mexicana de Sociología,* 39(1), 229-249.

Blacker-Hanson, O. (2012). The Intellectual Roots of Guerrero's Cold War Rebellion. *Journal of Iberian and Latin American Research*, 18(2), 101-117.

Bortz, J. ve M. Aguila. (2006). Earning a Living: A History of Real Wage Studies in Twentieth-Century Mexico. *Latin American Research Review,* 41(2), 112-138.

Brachet-Márquez, V. (1996). *El Pacto de Dominación: Estado, clase y reforma social en México (1910-1995),* México: El Colegio de México, Centro de Estudios Sociológicos.

Brambila, Aurora L. (1975). El marco socio-económico de la crisis política de 1958-1959 en México. *Revista Mexicana de Sociología,* 37(2), 349-362.

Cadena-Roa, J. (2003). State pacts, élites, and social movements in Mexico's transition to democracy. *States, Parties, and Social Movements*, (Ed. J. A. Goldstone). Cambridge University Press.

Calderón, J. M. (1972). *Génesis del Presidencialismo en México,* México: D.F.: El Caballito.

Calva, J. L. (2004). La economìa mexicana en perspectiva. *Economía UNAM,* 63-85.

Carr, B. (1986). The Mexican Economic Debacle and the Labor Movement: A New Era or More of the Same?. *Modern Mexico: State, Economy and Social Conflict,* Latin American Perspectives Reaaders Vol. 1, (Ed. Hamilton N. ve T. F. Harding), Sage Publications.

Collier, R. B., ve Collier, D. (1979). Inducements versus constraints: disaggregating" Corporatism. *The American Political Science Review*, 967-986.

Collier, R. B., ve Collier, D. (2002). *Shaping the political arena: Critical junctures, the labor movement, and regime dynamics in Latin America,* University of Notre Dame Press.

Davis, B. (2000). Las polícas de ajuste de los ejidatarios frente a la reforma neoliberal en México. *Revista de CEPAL,* 72, 99-119.

Diaz-Cayeros, A. ve Magaloni, B. (2003). The politics of public spending – Part II. The Programa Nacional de Solidaridad (PRONASOL) in Mexico. Background Paper for the World Bank World Development Report 2004.

Diaz-Cayeros, A., Estévez, F. ve Magaloni, B. (2016). *The political Logic of Poverty Relief: Electoral Strategies and Social Policy in Mexico,* New York: Cambridge University Press.
Delarbe, R. T. (1976). The Mexican Labour Movement. *Latin American Perspectives*, 3(1), 133-153.
Dussel P. E. (1996). From Export-Oriented to Import-Oriented Industrialization: Changes in Mexico's Manufacturing Sector, 1988-1994. *Neo-liberalism Revisited: Economic Restructuring and Mexico's Political Future*, (Ed. Gerardo Otero). Colorado: Westview Press.
Erol, E. (2020). *Tanrıya Uzak Merkeze Yakın: Meksika ve Türkiye'de Çevre Kapitalizminin Tarihsel Sosyolojisi,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Figueroa-Ibarra, C. ve L. Martínez-Zavala (2013). The Ejército Popular Revolucionario' Occupying the Cracks in Mexico's Hegemonic State. *Latin American Perspectives,* (Çev. M. O. Breña), 40, 153-164.
Fujii, G. (2000). El comercio exterior manufacturero y los límites al crecimiento económico de México. *Comercio Exterior,* 2000, 1008-1014.
Garrido, L. J. (2005). *El Partido de la Revolución Institucionalizada. Medio siglo de poder político en México; La formación del Nueva Estado (1928-1946),* México, D.F.: Siglo XXI Editores.
Gereffi, G. (1996). Mexico's "Old" and "New" Maquiladora Industries: Contrasting Approaches to North American Integration. *Neo-liberalism Revisited: Economic Restructuring and Mexico's Political Future*, (Ed. G. Otero). Colorado: Westview Press.
Gil, J., S. Schmidt ve J. Castro (1993). La red de poder mexicana. El caso de Miguel Alemán. *Revista Mexicana de Sociología,* 55(3), 103-117.
Gilly, A. (1982). *La Revolución Interrumpida': México, 1910-1920 una guerra campesina por la tierra y el poder,* México, D.F.: Ediciones "El Caballito".
Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks,* (Ed. Hoare Q. ve G. N. Smith). London: Lawrance and Wishart.
Guadarrama, R. (1975). "1959: Crisis y Reestructuración Capitalista, Crónica de una Derrota Obrera.", *Estudios Políticos,* 2(3), pp. 56-69.
Hamilton, N. (1985). "The Limits of State Autonomy", *Modern Mexico: State, Economy and Social Conflict,* (Ed. Hamilton N. ve T. F. Harding). Sage Publications.
Knight, A. (1991). "The rise and fall of Cardenismo, c. 1930-1946", *Mexico since Independence,* (Ed. Bethell L.). Cambridge: Cambridge University Press.
Kuri, A. R. (2003). "Los primeros días. Una explicación de los orígenes inmediatos del movimiento estudiantil de 1968", *Historia Mexicana,* 53,(1), 179-228.
Kaufman R.R ve Trejo G. (1997). *Regionalism, Regime Transformation, and PRONASOL: The Politics of the National Solidarity Programme in Four Mexican States, Journal of Latin American Studies ,* Oct., Vol. 29, No. 3 (Oct., 1997), 717-745.
Lapeyre, M. B. (1988). La petrolización de la economía mexicana. *Momento Económico'*.6-8.
Laurell, Asa Cristina, (1994). Pronasol o la pobreza de los programas contra la pobreza'. *Nueva Sociedad,* No:131, Mayo-Junio, 156-170.
Leal, J. F. (1986). "The Mexican State, 1915-1973: A historical Interpratation", *Modern Mexico: State, Economy and Social Conflict,* Latin American Perspectives Reaaders Vol. 1, (Ed. Hamilton N. ve T. F. Harding). Sage Publications, 21-42.
Loaeza, S. (1989). México 1968: los orígenes de la transición. *Foro Internacional,* 30(1), 66-92.
Loaeza, S. (2003). Acción Nacional en la antesala del poder: 1994-2000. Foro Internacional, 43(1), 71-102.
Martínez, G. B. (2010). Políticas de bienestar social del Estado posrevolucionario: IMSS, 1941-1958. *Política y Cultura,* 33, 61-82.
Martínez G. V. H. (2005). El Partido de la Revolución Democrática (PRD) y su dirigencia fraccionada. *Revisata Sociedead y Economía,* 8, 9-28.
Medin, T. (1997). *El sexenio alemanista: ideología y praxis política de Miguel Alemán,* México D.F.: Ediciones Era.
Medin, T. (2015). La mexicanidad política y filosófica en el sexenio de Miguel Alemán. 1946-1952, http://www7.tau.ac.il/ojs/index.php/eial/article/view/1308/1334, (05.02.2019).
Méndez, G. P. (1991). Los sectores del PRI en los elecciones de 1988. *Estudios Mexicanos,* 7(2), 253-282.
Meyer, J. (2010). *La Revolución Mexicana,* México, D.F.: Editores Tusquets, 2010.
Michaels, A. L. (1970). The Crisis of Cardenismo. *Journal of Latin American Studies*, 1(I), 51-79.
Mizrahi, Y. (1994). Las Elecciones en Chihuahua. *Elecciones y partidos políticos en México*, 1994, 133-139.
Molinar, J. ve J. Weldon (1990). Elecciones de 1988 en México: crisis del autoritarismo. *Revista Mexicana de Sociología*, 52(4), Procesos Electorales en América Latina, 229-262.
Morton, A. D. (2007). *Unravelling Gramsci: Hegemony and Passive Revolution in the global economy,* London: Pluto Press.
Morton, A. D. (2011). *Revolution and State in Modern Mexico: The Political Economy of Uneven Development,* Rowman & Littlefield.
Murillo, M. V. (2003). *Labour Unions, Partisan Coalitions, and Market Reforms in Latin America,* New York: Cambridge University Press.
New York Times, (2004). 'Opinion: About That Close Election', https://www.nytimes.com/2004/03/15/opinion/about-that-close-election.html, (15.09.2020).

Otero, G. (2004). "Mexico's double movement: neoliberal globalism, the state and civil society", *Mexico in transition: neoliberal globalism, the state and civil society,* (Ed. Gerardo Otero). Zed Publishers.
Pastor, M. ve W. Carol. (1997). State Policy, Distribution and Neoliberal Reform in Mexico. *Journal of Latin American Studies,* 29, 419-456.
Pivron, A. (1999). Anatomía de un partido de oposición mexicano: la estructura del juego político en el Partido de la Revolución Democrática (1989-1997). *Estudios Sociológicos,* XVII: 49, 239-272.
Proceso, (1991). https://www.proceso.com.mx/156793/cuando-lombardo-hizo-a-aleman-el-cachorro-de-la-revolucion, (04.06.2019).
Ramírez, M. D. (1986). Mexico's Development Experience, 1950-85: Lessons and Future Prospects. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs',* 28(2), Summer, 39-65.
Ramírez, M. D. (1993). Stabilisation and Trade Reform in Mexico. *Journal of Developing Areas,* 27(2), 173-190.
Revueltas, A. (1993). Las reformas del Estado en México: del Estado benefactor al Estado neoliberal. *Política y Cultura,* 3, 215-229.
Sandoval, I. E. (2007). Economía Política del Neoliberalismo: ideas, intereses y reversibilidad. *Argumentos* (México, DF), 20(54), 127-149.
Smith, P. H. (1991). Mexico since 1946: Dynamics of an authoritarian regime. *Mexico since Independence,* Cambridge: Cambridge University Press, (Ed. Bethell L.). 321-396.
Solano, V. O. (2007). El Estado mexicano frente a los levantamientos armados en Guerrero. El caso del Plan Telaraña. *Tzintzun, Revista de Estudios Históricos*, 45, 65-82.
Tagle, S. G. (1989). La dificultad de perder: el partido oficial en la coyuntura de 1988. *Revista Mexicana de Sociología,* 51(4), 239-260.
Tamayo, J. (1988). Las Entidades Paraestatales en México", en *México: 75 años de Revolución I, Desarrollo Económico II,* México D.F.: Fondo de Cultura Económica.
Teichman, J. (1996). Economic Restructuring, State-Labor Relations and the Transformation of Mexican Corporatism. *Neo-liberalism Revisited: Economic Restructuring and Mexico's Political Future,* (Ed. Otero G.), Westview Press.
Thompson, G. (2004). 'Ex President in Mexico Casts New Light on Rigged 1988 Election', https://www.nytimes.com/2004/03/09/world/ex-president-in-mexico-casts-new-light-on-rigged-1988-election.html, (15.09.2020).
Toledo, E. D. G. (2004). Manufacturing neoliberalism: industrial relations, trade union corporatism and politics. *Mexico in transition: neoliberal globalism, the state and civil society,* (Ed. Gerardo Otero). London: Zed Publishers.
Villareal, R. (1976). *El desequilibro externo en la industrialización de México (1929- 1975): Un enfoque estructuralista,* México: Fondo de Cultura Económica.